

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

КОСТЮЧЕНКО НАДІЯ МИКОЛАЇВНА

УДК 330.837:502.131.1:502.175(043.3)

**ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ
ІНСТИТУЦІЙНИХ МЕХАНІЗМІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ**

Спеціальність 08.00.06 – економіка природокористування
та охорони навколишнього середовища

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Суми – 2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Сумському державному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник –

кандидат економічних наук, професор
Шапочка Микола Костянтинович,
Сумський державний університет,
професор кафедри економіки.

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, старший
науковий співробітник
Садченко Олена Василівна,
Одеський національний університет
ім. І.І. Мечникова, завідувач кафедри
менеджменту та математичного
моделювання ринкових процесів;

кандидат економічних наук
Жарова Любов Валеріївна,
Рада по вивченню продуктивних сил
України НАН України, провідний
науковий співробітник відділу
сталого розвитку та екологічної
безпеки.

Захист відбудеться “21” травня 2010 р. о 16 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 55.051.01 Сумського державного університету за адресою: 40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2, ауд. М-209.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Сумського державного університету за адресою: 40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2.

Автореферат розісланий “20” квітня 2010 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.М. Таранюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У сучасних умовах очевидними стали суперечності соціально-економічного розвитку, пов'язані з вичерпністю природних ресурсів та забрудненням навколишнього середовища. Орієнтація економіки на задоволення матеріальних потреб суспільства та зростання антропогенного впливу на природу без урахування її можливостей компенсувати його негативні наслідки спричинили виникнення глобальних екологічних проблем. Погіршення якості довкілля та вичерпування природних ресурсів обумовили необхідність пошуку нової парадигми розвитку суспільства, відмінної від споживацького ставлення до природи. Такою парадигмою більшість країн світу, в тому числі й Україна, визнали концепцію сталого розвитку.

Україна ратифікувала основний документ Конференції у Ріо-де-Жанейро (1992 р.) «Порядок денний на XXI століття» і зобов'язалася впроваджувати принципи сталого розвитку. Концепція сталого розвитку передбачає збалансоване вирішення соціо-економічних завдань, проблем збереження сприятливого стану довкілля і природно-ресурсного потенціалу з метою задоволення життєвих потреб нинішнього і майбутніх поколінь. Для зміни техногенного типу розвитку економіки на еколого орієнтований необхідно, насамперед, сформувати нові інституційні засади екологічно сталого розвитку. Базисом становлення засад сталого розвитку має стати інституційний механізм сталого розвитку.

Еколого-економічні відносини та інституційне середовище формуються і змінюються у складній взаємозалежності. Саме інститути відображають і закріплюють систему еколого-економічних відносин. У зміні інститутів та інституційного середовища реалізуються різні інтереси суб'єктів господарювання, які визначають їх місце в загальній системі еколого-економічних відносин. З іншого боку, самі еколого-економічні відносини розвиваються під впливом наявного інституційного середовища.

Теоретико-методологічною основою дослідження стали наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, присвячені розвитку інституційної теорії: Т. Веблена, Дж. Коммонса, Д. Норта, Дж. Ходжсона, О.О. Аузана, О.О. Бренделєвої, В.В. Вольчика, В.В. Дементьєва, Р.І. Капелюшнікова, Г.Б. Клейнера, Д.С. Львова, Р.М. Нурєва, А.М. Олейника, О.Б. Тарушкіна, П.В. Тархова, А.А. Ткача, А.Є. Шастітко та ін. Дослідження системи еколого-економічних відносин знайшло відображення в роботах М.Ф. Реймерса, О.Ф. Балацького, О.О. Голуба, Б.М. Данилишина, Л.Г. Мельника, Є.В. Мішеніна, О.В. Садченко, О.Б. Струкової, О.М. Теліженка, С.К. Харічкова, Є.В. Хлобистова та ін.

В Україні інституційні засади екологічно сталого розвитку наразі ще не сформовані, тому його інституційне забезпечення є актуальним.

Інституційним перетворенням у природно-ресурсному секторі присвячені наукові нароби І.М. Вахович, З.В. Герасимчук, В.А. Голяна, Б.М. Данилишина, С.Е. Желасвої, В.М. Трегобчука, М.А. Хвесика та ін.

Разом з тим недостатньо розробленими у науковому та практичному плані залишаються як проблеми оцінки існуючої інституційної системи України, так і

науково-інституційні основи екологічно сталого розвитку. Вирішення цих питань обумовило актуальність теми дисертаційного дослідження, її наукове та практичне значення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження безпосередньо пов'язане з тематикою наукових досліджень Сумського державного університету: «Фундаментальні основи формування механізмів забезпечення стійкого розвитку соціально-економічних систем» (№ д/р 0106U001939), де автором визначено цілі та завдання сталого розвитку; «Формування еколого-економічного механізму мотивації ресурсозбереження в умовах переходу України до інформаційного суспільства» (№ д/р 0108U009079), де автором виокремлено основні складові інституційного механізму сталого розвитку та проаналізовано зміну напрямку дії інституційних механізмів залежно від стадії етичного розвитку суспільства; «Фундаментальні основи забезпечення стійкого розвитку при переході до інформаційного суспільства» (№ д/р 0108U000670), де автором визначено особливості формування інституційних механізмів сталого розвитку залежно від рівня розвиненості та ефективності інститутів екологічно сталого розвитку.

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертаційного дослідження є вдосконалення науково-методичних підходів до формування інституційних механізмів сталого розвитку в соціо-еколого-економічних системах на основі врахування еколого-економічних обмежень.

Реалізація мети обумовила необхідність вирішення таких основних завдань:

- дослідити сучасний стан інституційного середовища в Україні та його відповідність меті досягнення екологічно сталого розвитку;
- розкрити сутність та функції інститутів екологічно сталого розвитку;
- удосконалити класифікацію інститутів екологічно сталого розвитку залежно від рівня їх розвиненості й ефективності;
- дослідити зв'язки в системі «інститути екологічно сталого розвитку – інституційні механізми сталого розвитку» та обґрунтувати особливості формування інституційних механізмів сталого розвитку;
- удосконалити методичні підходи до оцінки ефективності інститутів екологічно сталого розвитку;
- обґрунтувати особливості застосування організаційно-економічних інструментів управління розвитком соціо-еколого-економічних систем залежно від рівня розвиненості й ефективності інститутів екологічно сталого розвитку;
- удосконалити науково-методичний підхід до обґрунтування інституційних рішень у сфері природокористування на основі принципів екологічно сталого розвитку.

Об'єктом дослідження є інституційні механізми сталого розвитку в соціо-еколого-економічних системах.

Предметом дослідження є еколого-економічні відносини між суб'єктами господарювання в соціо-еколого-економічних системах, що виникають у процесі формування інституційних механізмів сталого розвитку.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є методи наукового пізнання, зокрема діалектичний метод, фундаментальні положення інституціональної економічної теорії, сучасні концепції економіки природокористування, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених з проблем теорії сталого розвитку.

Для вирішення поставлених завдань у дисертаційній роботі були використані такі методи наукового дослідження: метод логічного узагальнення – під час аналізу наукових досліджень у галузі інституціональної економічної теорії та економіки природокористування; метод порівняння та графічний метод, статистичний аналіз – під час дослідження сучасного стану інституційного середовища в Україні; системний підхід – під час вивчення взаємозв'язків у інституційному механізмі сталого розвитку; аналітичний метод – під час обґрунтування інституційних рішень у сфері природокористування; метод аналізу і синтезу – під час формулювання дефініцій «інститути екологічно сталого розвитку», «інституційний механізм сталого розвитку» та «інституційне рішення у сфері природокористування».

Інформаційну базу дослідження склали законодавчі й нормативно-правові акти, офіційні матеріали Державного комітету статистики України, Міністерства охорони навколишнього природного середовища, матеріали Головного управління статистики та Державного управління охорони навколишнього природного середовища в Сумській області, результати досліджень міжнародних організацій, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених, публікації у періодичних виданнях, зібрані, оброблені й узагальнені особисто автором, аналітичні розрахунки автора.

Наукова новизна одержаних результатів. Науковою новизною визначаються такі результати дослідження:

вперше:

– досліджено і визначено прямі та зворотні зв'язки в системі «інститути екологічно сталого розвитку – інституційні механізми сталого розвитку», які проявляються у взаємній залежності та взаємній обумовленості ефективного функціонування інституційних механізмів сталого розвитку з урахуванням еколого-економічних обмежень;

удосконалено:

– методичні підходи до оцінки ефективності інститутів сталого розвитку, які на відміну від традиційних ураховують екологічні цілі шляхом зіставлення соціо-еколого-економічного результату дії інституту екологічно сталого розвитку та витрат на його впровадження і функціонування;

– науково-методичний підхід до застосування системи організаційно-економічних інструментів управління розвитком соціо-еколого-економічних систем, який на відміну від існуючих ураховує синергетичні ефекти інституційних механізмів сталого розвитку залежно від рівня розвиненості та ефективності інститутів екологічно сталого розвитку;

– науково-методичний підхід до обґрунтування інституційних рішень у сфері природокористування на основі принципів сталого розвитку, який на відміну від

існуючих базується на врахуванні завданих та відвернених економічних збитків, зумовлених прийняттям інституційного рішення;

дістали подальшого розвитку:

– класифікація інститутів екологічно сталого розвитку, яка на додаток до існуючих містить такі класифікаційні ознаки, як фактор розвиненості та фактор ефективності, і дозволяє забезпечити ефективне функціонування інституційних механізмів сталого розвитку соціо-еколого-економічних систем;

– наукове обґрунтування поняття *інститутів екологічно сталого розвитку* як сукупності неформальних правил та норм громадської поведінки і формально закріплених у нормах права механізмів, що забезпечують їх дотримання і структурують взаємодії в суспільстві згідно з принципами екологічно сталого розвитку; *інституційного механізму сталого розвитку* як сукупності взаємозв'язків між формальними та неформальними інститутами, а також організаціями, які сприяють реалізації принципів екологічно сталого розвитку і забезпечують погодження і корегування інтересів різних суспільних груп на шляху його досягнення; *інституційного рішення у сфері природокористування* як рішення стосовно впровадження формальних і неформальних норм, правил, компетенцій, процедур, які визначають поведінку суб'єктів господарювання у сфері природокористування.

Практичне значення результатів дослідження. Викладені в роботі наукові результати дають можливість оцінити ефективність інститутів екологічно сталого розвитку та удосконалити процес прийняття інституційних рішень у сфері природокористування.

Розроблені автором методичні підходи й рекомендації використано під час формування доповідних записок Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України та Міністерству освіти і науки України (за результатами дослідження «Формування еколого-економічного механізму мотивації ресурсозбереження в умовах переходу України до інформаційного суспільства» (№ д/р 0108U009079)), у діяльності Сумської міської ради (довідка від 18.02.2010 р.), Головного управління економіки Сумської обласної державної адміністрації (довідка № 01-01/186 від 08.02.2010 р.); впроваджено в роботу СФ ВАТ "Український науковий центр технічної екології" (акт від 25.01.2010 р.). Результати дисертаційного дослідження використовуються у навчальному процесі Сумського державного університету (акт від 16.02.2010 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною, завершеною роботою автора. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертаційній роботі використані тільки ті ідеї та положення, які є результатом власних досліджень здобувача.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові положення і практичні результати дисертаційного дослідження були оприлюднені та одержали позитивну оцінку на наукових та науково-практичних конференціях різного рівня, основними з яких є: Міжнародний семінар аспірантів, молодих вчених та дослідників «Екологічна економіка, політика та міжнародні екологічні відносини» (м. Прага, Чехія, 2006,

2009 рр.); Міжнародна конференція міжнародної асоціації інституційних досліджень «Проблеми сучасної економіки та інституційна теорія» (м. Донецьк, 2008 р.; м. Дніпропетровськ, 2009 р.); Міжнародна науково-практична конференція молодих вчених «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації» (м. Тернопіль, 2006–2008 рр.); Міжнародна науково-практична конференція «Інституціональні перетворення в суспільстві: світовий досвід і українська реальність» (м. Мелітополь, 2006 р.); IX Міжнародна науково-практична конференція «Екологія. Людина. Суспільство» (м. Київ, 2006 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Стратегія забезпечення сталого розвитку України» (м. Київ, 2008 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Господарський механізм: сутність, структура, подальше вдосконалення на сучасному етапі» (м. Полтава, 2008 р.); VI Міжнародна наукова конференція студентів та молодих учених «Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання» (м. Донецьк, 2005 р.); Міжнародна наукова конференція студентів та молодих вчених «Економіка для екології» (м. Суми, 2006–2009 рр.); Всеукраїнська щорічна наукова конференція «Екологічний менеджмент у загальній системі управління» (м. Суми, 2006–2009 рр.); Всеукраїнська наукова конференція «Господарський механізм екологічно збалансованого розвитку» (м. Суми, 2007 р.).

Публікації. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 21 друковані праці (16 із них належать особисто авторові), у тому числі 7 статей у наукових фахових виданнях, 2 розділи колективних монографій. Загальний обсяг публікацій становить 8,97 друк. арк., з яких особисто авторові належить 8,18 друк. арк.

Структура й обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 233 найменувань і 5 додатків. Повний обсяг дисертації становить 218 сторінок. Дисертація містить 16 таблиць на 11 сторінках, 19 рисунків на 12 сторінках, список використаних джерел на 26 сторінках, додатки на 22 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету і завдання, предмет, об'єкт і методи дослідження, висвітлено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів.

У першому розділі **“Роль та місце інституційної складової у формуванні концепції екологічно сталого розвитку”** комплексно досліджено теоретико-концептуальні передумови екологічно сталого розвитку, визначено роль інституційної системи у забезпеченні сталого розвитку, проаналізовано стан інституційного середовища України і його відповідність принципам екологічно сталого розвитку. Проведено аналіз існуючих підходів до визначення поняття «інститут», розкрито сутність та функції інститутів екологічно сталого розвитку.

Для визначення сутності поняття «інститут» було проаналізовано та узагальнено досвід вітчизняних і зарубіжних досліджень з проблематики інституційної теорії. Аналіз цих підходів свідчить, що відбувається їх зближення до категоріального

визначення цього поняття у межах основних течій інституціональної теорії і формується узагальнене розуміння інститутів як системи норм і правил, що впорядковують і структурують соціально-економічну взаємодію економічних суб'єктів та соціальних груп на основі узгодження обмежень у їхній діяльності. Інститути обмежують і обумовлюють поведінку суб'єктів господарювання. Однак вплив інститутів залежить від того, наскільки швидко вони самі здатні змінюватися.

Аналіз літературних джерел показав, що у більшості досліджень використовується класифікація інститутів, у тому числі інститутів екологічно сталого розвитку, за якою вони поділяються на формальні, тобто офіційно закріплені в нормах права, та неформальні, що являють собою неофіційні обмеження (норми, звичаї, традиції, кодекси поведінки, різного роду умовності тощо), а також за фактором змінності – на швидкозмінні та інерційні. Таким чином, розглядаючи у загальному вигляді ієрархію інститутів екологічно сталого розвитку залежно від фактора змінності та ступеня впливу на інші інститути, зроблено висновок, що основу розвитку суспільства становлять так звані протоінститути, що є по суті соціальним капіталом, адже ці норми найглибше укоренилися у свідомості суспільства і є найбільш стійкими.

З метою виявлення ефективності функціонування інституційних механізмів сталого розвитку соціо-еколого-економічних систем розширено перелік класифікаційних ознак інститутів екологічно сталого розвитку. За фактором розвиненості виокремлено розвинені та нерозвинені інститути екологічно сталого розвитку залежно від того, на якій стадії життєвого циклу знаходиться інститут. За фактором ефективності пропонується розрізняти ефективні інститути та неефективні залежно від співвідношення соціо-еколого-економічного результату, що характеризується величиною відверненого збитку довіллю в результаті дії інституту екологічно сталого розвитку, та витрат на впровадження і функціонування цього інституту.

Інститути екологічно сталого розвитку пропонується розуміти як сукупність неформальних правил, норм громадської поведінки і формально закріплених у нормах права механізмів, що забезпечують їх дотримання, і структурують взаємодії в суспільстві згідно з принципами екологічно сталого розвитку. Це формальні та неформальні правила і норми взаємодії в суспільстві, які ґрунтуються на принципах раціонального природокористування, а також механізми, що забезпечують їх виконання. Таким чином, інститути екологічно сталого розвитку мають регулювати соціо-еколого-економічні відносини, в які вступають суб'єкти господарювання.

Аналіз сучасного стану інституційного середовища в Україні на основі досліджень, виконаних спеціалістами міжнародних організацій (таких, як: The Heritage Foundation, Transparency International, World Economic Forum та ін.) і власних аналітичних розрахунків автора свідчить про його невідповідність принципам сталого розвитку. На сьогодні інституційна неефективність соціо-еколого-економічної системи в Україні проявляється у виснаженні ресурсних запасів, деградації довкілля, зростанні захворюваності населення. Це призводить до загострення суперечностей у процесі реалізації економічних, екологічних та соціальних інтересів суб'єктів господарювання. При цьому спостерігається фактичне

домінування економічних інтересів над усіма іншими. Розв'язання цих суперечностей можливе шляхом реформування інституційного середовища з метою досягнення сталого розвитку, адже саме інституційна система здатна погоджувати суперечності між екологічними потребами та соціальними й економічними інтересами.

Установлено, що інституційне середовище є однією з необхідних складових сталого розвитку, що забезпечує збалансованість розвитку в цілому шляхом урегулювання взаємодії усіх підсистем (екологічної, економічної, соціальної) та визначає напрямок їх розвитку.

У другому розділі **“Теоретико-методологічні основи формування інституційних механізмів сталого розвитку”** визначено прямі та зворотні зв'язки в системі «інститути екологічно сталого розвитку – інституційні механізми сталого розвитку» та обґрунтовано особливості формування інституційних механізмів сталого розвитку; удосконалено науково-методичні підходи до оцінки ефективності інститутів екологічно сталого розвитку та до застосування системи організаційно-економічних інструментів управління розвитком соціо-еколого-економічних систем залежно від рівня розвиненості та ефективності інститутів екологічно сталого розвитку.

Під «інституційним механізмом сталого розвитку» розуміється сукупність взаємозв'язків між формальними та неформальними інститутами, а також організаціями, які сприяють реалізації принципів екологічно сталого розвитку і забезпечують погодження і корегування інтересів різних суспільних груп на шляху його досягнення (рис. 1).

Цей механізм пронизує економічну, екологічну та соціальну системи як на макро-, так і на мікрорівні, пов'язуючи в єдину систему всі суб'єкти господарювання – від держави до окремих індивідів.

У роботі уточнено управлінську структуру інституційного механізму сталого розвитку, у складі якої виділено державу, фірми, громадські організації та індивіди як основні її суб'єкти. Встановлено взаємозв'язки між основними елементами інституційного механізму сталого розвитку. Обґрунтовано існування двох типів механізмів, що впливають на напрямок сигналів щодо корекції інституційної системи: механізми зовнішнього та внутрішнього впливу. До механізмів зовнішнього впливу належать: інвестиційна діяльність, податкова політика та ін., що впливають на результати діяльності підприємств і через них передають сигнали політичним та іншим громадським організаціям, які, у свою чергу, надсилають інформацію органам влади про необхідність корегування інституційної системи, а також еколого-орієнтована освіта, що визначає напрямок інституційних змін на шляху до сталого розвитку через сигнали, які надають органам влади індивіди та громадські й економічні організації. Серед механізмів внутрішнього впливу, що фактично є суб'єктивними внутрішніми факторами і можуть змінюватися, необхідно відмітити поведінкові атрибути індивідів як сигнали управлінській структурі, а також внутрішні переваги, надані інституційною системою, або внутрішні переваги управлінської структури, сформовані під впливом цієї системи.

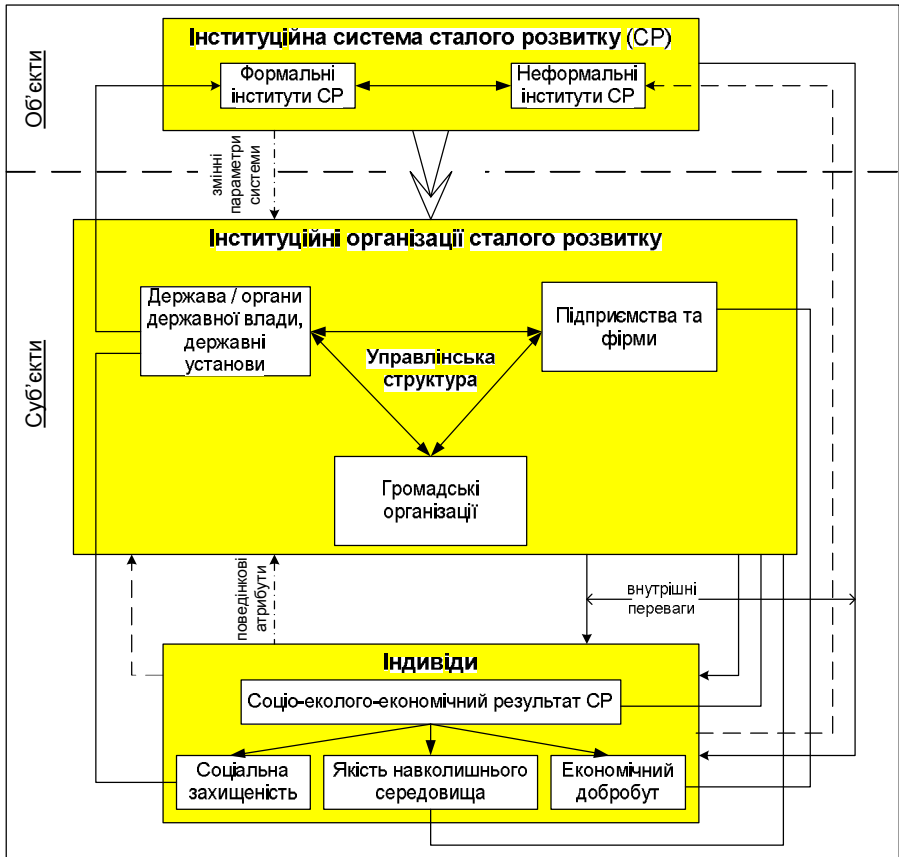

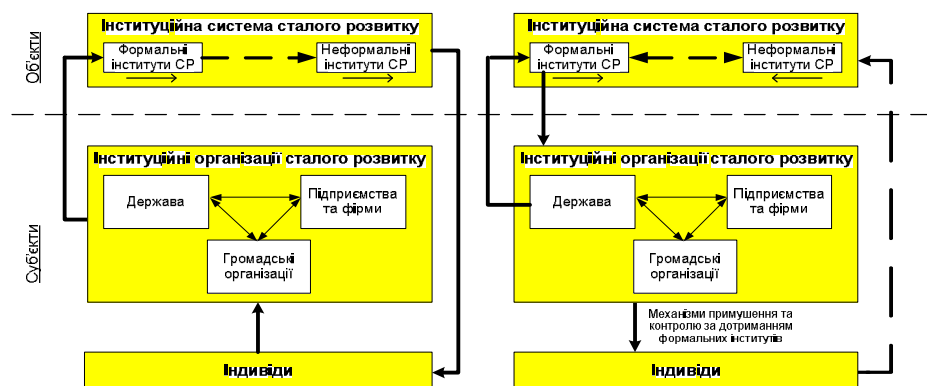
Рис. 1. Інституційний механізм екологічно сталого розвитку

Зазначено, що в широкому інституційному контексті всі суб'єкти інституційного механізму сталого розвитку мають діяти та впливати на дії один одного як доповнювальні чинники в координаційному процесі інститутів екологічно сталого розвитку. У процесі координації всі суб'єкти зазначеної структури мають спільно забезпечувати дієвість правил та норм задля досягнення сталого розвитку.

Запропоновано розглядати різні інституційні механізми сталого розвитку відповідно до того, на якій стадії розвитку етичного мислення знаходиться суспільство, та відповідно на якому рівні розвиненості й узгодженості інститутів екологічно сталого розвитку знаходиться соціо-еколого-економічна система.

Відповідно до рівня розвиненості й узгодженості інститутів екологічно сталого розвитку дієвим буде той чи інший інституційний механізм сталого розвитку соціо-еколого-економічної системи, тобто змінюватиметься напрямок дії інституційного

механізму, який матиме свій початок від зміни формальних інститутів або ж неформальних обмежень на шляху до екологічно сталого розвитку. У разі, коли формальні та неформальні інститути характеризуються різноспрямованістю напрямків дії, спостерігається негативний синергетичний ефект інституційного механізму сталого розвитку, який потрібно розглядати як ефект когнітивного дисонансу. Коли формальні та неформальні інститути екологічно сталого розвитку мають один напрямок дії, тобто коли ці інститути узгоджені і тим самим підвищують взаємну ефективність дії, спостерігається позитивний синергетичний ефект інституційного механізму сталого розвитку (рис. 2). В цьому разі можна стверджувати про ефективність інститутів у досягненні цілей сталого розвитку.

а) позитивний синергетичний ефект

б) негативний синергетичний ефект

Рис. 2. Синергетичні ефекти інституційного механізму сталого розвитку

На основі проведених досліджень у роботі удосконалено науково-методичний підхід до оцінки ефективності інститутів екологічно сталого розвитку. Так, ефективність наявного інституційного середовища екологічно сталого розвитку соціо-еколого-економічної системи запропоновано визначати за формулою

$$EI = \frac{D}{B_s} * \Theta, \quad (1)$$

де EI – коефіцієнт ефективності наявного інституційного середовища екологічно сталого розвитку; D – сукупні доходи суб'єктів господарювання, грн; B_s – сукупні витрати на компенсацію завданого та на попередження потенційного збитку довкіллю, грн; Θ – середня суб'єктивна норма екологічних переваг.

Показник B_s демонструє, скільки коштів необхідно витратити для компенсації негативного впливу на довкілля в умовах існуючих формальних інститутів, і характеризує ступінь неефективності цих інститутів з точки зору принципів екологічно сталого розвитку. Показник $(D * \Theta)$ відображає, скільки коштів може бути виділено суб'єктами господарювання на екологічні цілі. Показник Θ розраховується на основі методу «готовності платити» і демонструє ефективність/неефективність

наявних неформальних інститутів, адже відображає готовність суб'єктів господарювання виділити частину доходу на екологічні цілі. Якщо цей показник занижений, тобто не надає можливості компенсувати завданий та попередити потенційний збиток довкілля, то він свідчить про неефективність наявних неформальних інститутів з точки зору екологічно сталого розвитку.

Для визначення ефективності інституту екологічно сталого розвитку запропоновано використовувати такий підхід:

$$E_{ICP} = \frac{\sum_{n=1}^k (E_n^{екол} + E_n^{екон} + E_n^{соц}) / (1+r)^n}{\sum_{n=1}^k (B_{ICPn}^{впр} + B_{ICPn}^{\phi}) / (1+r)^n}, \quad (2)$$

де E_{ICP} – коефіцієнт ефективності інституту екологічно сталого розвитку; $E_n^{екол}$ – екологічний ефект у результаті функціонування інституту екологічно сталого розвитку, який може розглядатися як відвернений економічний збиток довкілля у результаті дії цього інституту, грн; $E_n^{екон}$ – економічний ефект у результаті функціонування інституту екологічно сталого розвитку, що проявляється у зменшенні/збільшенні прибутку суб'єктів господарювання, обумовленого дією цього інституту, грн; $E_n^{соц}$ – соціальний ефект у результаті функціонування інституту екологічно сталого розвитку, що проявляється у поліпшенні якості життя населення в результаті дії цього інституту, грн; r – ставка дисконтування; k – термін життя інституту екологічно сталого розвитку, років; $B_{ICPn}^{впр}$ – витрати на впровадження інституту екологічно сталого розвитку, грн; B_{ICPn}^{ϕ} – витрати на функціонування інституту екологічно сталого розвитку, грн.

Запропоновані підходи до оцінки ефективності інститутів екологічно сталого розвитку дають можливість обрати організаційно-економічні інструменти управління розвитком соціо-еколого-економічних систем відповідно до рівня розвиненості й ефективності інститутів сталого розвитку та визначити необхідність застосування певного інституційного механізму сталого розвитку.

Так, якщо $EI > 1$, то йдеться про узгодженість формальних і неформальних інститутів сталого розвитку, які формують наявне інституційне середовище екологічно сталого розвитку. У даному разі спостерігається позитивний ефект інституційного механізму сталого розвитку, і пріоритетним завданням є підтримання обраного напрямку розвитку. Для цього пропонується застосовувати організаційно-економічні інструменти управління розвитком соціо-еколого-економічних систем, які б підтримували природокористувачів під час здійснення ними природоохоронних заходів і спонукали б у подальшому продовжувати діяльність у тому самому напрямку (наприклад, субсидії, кредити та позики під низькі відсотки, зниження або звільнення від податків та ін.). Такі самі інструменти доцільно застосовувати за умови ефективності окремого інституту екологічно сталого розвитку ($E_{ICP} > 1$). Якщо $EI < 1$, то спостерігається неузгодженість формальних та неформальних інститутів

екологічно сталого розвитку, тобто фактично має місце негативний синергетичний ефект інституційного механізму сталого розвитку, що проявляється у неефективності інститутів екологічно сталого розвитку. На цьому етапі необхідно застосовувати певні інструменти негативного стимулювання задля удосконалення інституційного середовища соціо-еколого-економічної системи, зокрема плату за забруднення навколишнього середовища, штрафні санкції різних видів, плату за ресурси, нормативне регулювання тощо. Такі самі інструменти доцільно застосовувати за умови неефективності окремого інституту екологічно сталого розвитку ($E_{ICP} < 1$). У разі, коли $EI = 1$, а також коли $E_{ICP} = 1$, спостерігається мінімальна стійкість інститутів екологічно сталого розвитку. На цьому етапі також доцільно застосовувати інструменти позитивного стимулювання задля удосконалення інституційного середовища з метою досягнення екологічно сталого розвитку.

У третьому розділі **“Обґрунтування прийняття інституційних рішень у сфері природокористування на основі принципів екологічно сталого розвитку”** запропоновано науково-методичний підхід до обґрунтування інституційних рішень у сфері природокористування на основі принципів екологічно сталого розвитку; наведено ефекти від функціонування інститутів екологічно сталого розвитку; розроблено рекомендації щодо узгодження регіональної екологічної та економічної політики з метою досягнення сталого розвитку.

Під інституційним рішенням у сфері природокористування пропонується розуміти рішення стосовно впровадження формальних і неформальних норм, правил, компетенцій, процедур, які визначають поведінку суб'єктів господарювання у сфері природокористування. Фактично через прийняття інституційного рішення запускається інституційний механізм.

Запропоновано підхід до обґрунтування інституційних рішень у сфері природокористування, який базується на врахуванні завданих та відвернених економічних збитків, зумовлених прийняттям інституційного рішення.

Здійснено апробацію зазначеного підходу на прикладі обґрунтування інституційного рішення про переведення земельної ділянки зони зелених насаджень несільськогосподарського призначення у м. Суми у територію іншого призначення.

Економічний збиток від зміни цільового призначення земельної ділянки зони зелених насаджень запропоновано розраховувати за формулою

$$Z^{\text{зел}} = \gamma * \frac{Z_{o.d}^{\text{екол}}}{S_{\text{зел}}}, \quad (3)$$

де $Z^{\text{зел}}$ – економічний збиток від переведення зони зелених насаджень у територію іншого призначення, грн/га; γ – корегувальний коефіцієнт, що враховує особливості місцезнаходження зони зелених насаджень (встановлюється на основі державних будівельних норм, що враховують необхідність додаткового озеленення окремих територій); $Z_{o.d}^{\text{екол}}$ – збиток від екологічнообумовленої захворюваності хворобами органів дихання у зв'язку з переведенням зони зелених насаджень у територію іншого призначення, грн; $S_{\text{зел}}$ – площа зелених насаджень, га.

За результатами розрахунків отримано такі величини економічного збитку від переведення земельних ділянок зони зелених насаджень різного місцезнаходження у територію іншого призначення у м. Суми (табл. 1).

Таблиця 1

Економічний збиток від зміни цільового призначення земельної ділянки зони зелених насаджень

Зона зелених насаджень	Корегувальний коефіцієнт (γ)	Величина економічного збитку ($Z^{зел}$), грн/га
Зона зелених насаджень знаходиться на території рекреаційної зони	1,2	7848875,74
Зона зелених насаджень знаходиться на прибережній території водоймища	0,9	5886656,80
Зона зелених насаджень знаходиться поблизу автостради	1,05	6867766,27
Зона зелених насаджень знаходиться у «спальному» районі	1	6540729,78
Зона зелених насаджень знаходиться поблизу виробничого комплексу:		
І класу шкідливості	1,2	7848875,74
II класу шкідливості	1,15	7521839,25
Зона зелених насаджень знаходиться поблизу залізничного вузла	1,05	6867766,27

На основі проведеного аналізу запропоновано алгоритм обґрунтування інституційного рішення у сфері природокористування. В якості апробації алгоритму було використано приклад обґрунтування інституційного рішення з приводу зміни цільового призначення земельної ділянки зони зелених насаджень (рис. 3), при цьому цілісність, системність такого підходу не порушуються, і він може бути перенесений на будь-який інший об'єкт.

За основні критерії обґрунтування рішення прийнято належність земельної ділянки до природної території з особливим статусом охорони та мінімальну норму озеленення міста.

За критерієм мінімуму економічного збитку від зміни цільового призначення і-ї земельної ділянки зони зелених насаджень обирається зона, що буде переведена у територію іншого призначення. Величина економічного збитку від переведення цієї зони зелених насаджень у територію іншого призначення сплачується у вигляді компенсації до спеціального фонду міського бюджету і використовується в подальшому для створення нової зони зелених насаджень та на підтримання вже існуючих зелених зон у належному стані.

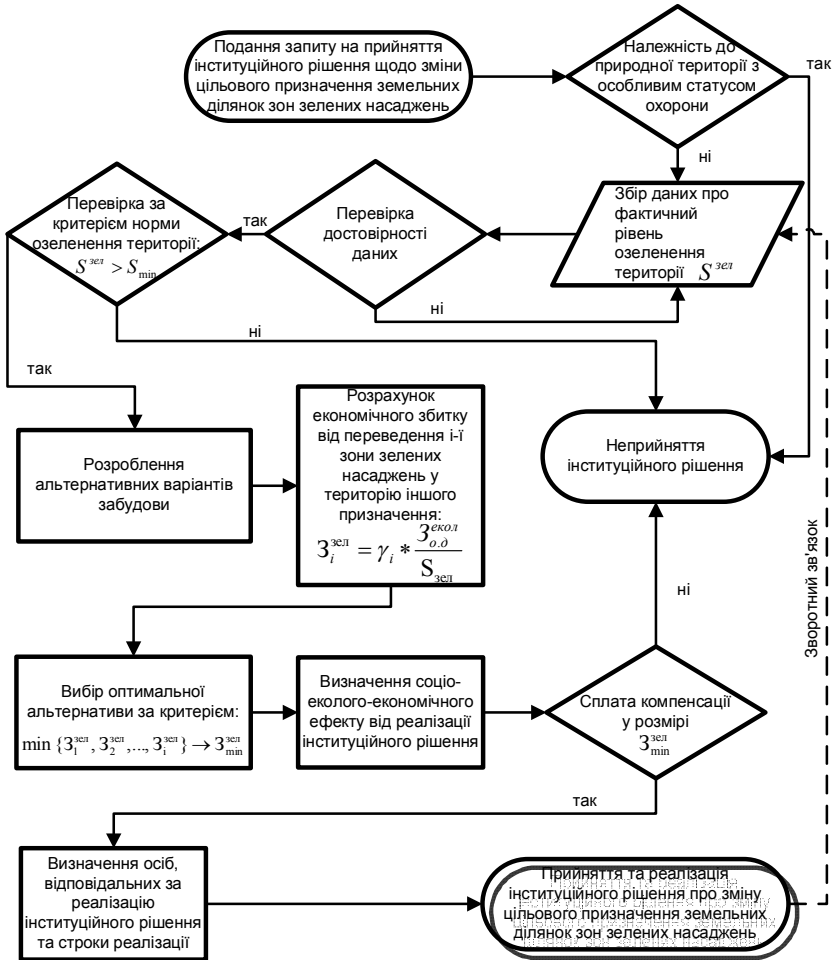

Рис. 3. Алгоритм обґрунтування інституційного рішення у сфері природокористування

Також було визначено ефекти (економічний, соціальний та екологічний) від функціонування інститутів екологічно сталого розвитку та деталізовано їх на прикладі рішення про введення мораторію на зміну цільового призначення земельних ділянок зон зелених насаджень. Так, економічний ефект виражається у збільшенні вартості нерухомості, розташованої поряд із зеленими зонами, як комерційної, так і житлової; внеску у створення позитивного образу міста; формуванні туристичної привабливості міста; сприянні припливу інвестицій і зменшенню безробіття. Екологічним ефектом є: зменшення забруднення повітря;

регулювання міського мікроклімату; зменшення зливових стоків і навантаження на міські каналізаційні мережі; збереження біорізноманіття; внесок у формування ґрунтів. Соціальний ефект передбачає: рекреаційний ефект; надання можливості для занять спортом та покращання здоров'я; забезпечення умов для проведення різноманітних культурних заходів; створення відчуття зв'язку з природою у місті.

На основі аналізу наявного інституційного середовища розроблено рекомендації щодо узгодження регіональної екологічної та економічної політики з метою досягнення екологічно сталого розвитку соціо-еколого-економічних систем.

ВИСНОВКИ

Результати дослідження дають підстави зробити ряд висновків і узагальнень, що мають теоретичний та практичний характер і можуть бути використані для подальшого удосконалення інституційних механізмів сталого розвитку, оцінки ефективності інститутів екологічно сталого розвитку та удосконалення процесу прийняття інституційних рішень у сфері природокористування.

1. У дисертації вирішено науково-практичне завдання з розроблення еколого-економічних основ формування інституційних механізмів сталого розвитку соціо-еколого-економічних систем.

2. Аналіз сучасного стану інституційного середовища в Україні свідчить про його невідповідність принципам екологічно сталого розвитку. Значний рівень корупції, недотримання вимог чинного законодавства (у тому числі екологічного) демонструють неефективність існуючої інституційної системи та необхідність змін з метою досягнення екологічно сталого розвитку. Встановлено, що Україна знаходиться на початковому рівні розвитку етичного мислення суспільства і відповідно на рівні неузгодженості і різноспрямованості напрямків розвитку його формальних та неформальних інститутів. На основі удосконаленого автором науково-методичного підходу до застосування системи організаційно-економічних інструментів управління розвитком соціо-еколого-економічних систем визначено, що на сьогодні в Україні, в першу чергу, мають бути застосовані інструменти негативного стимулювання (такі, як: штрафні санкції різних видів, плата за ресурси та забруднення навколишнього середовища, нормативне регулювання тощо).

3. Проведений у роботі аналіз надав можливість розвинути дефініційну основу зазначеного напрямку дослідження, зокрема запропоновано авторське трактування понять «інститут екологічно сталого розвитку», «інституційний механізм сталого розвитку», «інституційне рішення у сфері природокористування»; та розширити класифікаційні ознаки інститутів екологічно сталого розвитку за факторами розвиненості та ефективності, що дозволяє забезпечити ефективне функціонування інституційних механізмів сталого розвитку соціо-еколого-економічних систем.

4. Досліджено прямі та зворотні зв'язки в системі «інститути екологічно сталого розвитку – інституційні механізми сталого розвитку» і виявлено особливості формування двох типів інституційних механізмів сталого розвитку. Залежно від узгодженості прийнятого формального інституту з наявними неформальними інститутами та траєкторією їх розвитку, а також залежно від

ступеня ефективності інститутів екологічно сталого розвитку спостерігатиметься або позитивний, або негативний синергетичний ефект інституційного механізму сталого розвитку.

5. У роботі удосконалено методичні підходи до оцінки ефективності інститутів функціонування соціо-еколого-економічних систем, які базуються на врахуванні екологічних цілей шляхом зіставлення соціо-еколого-економічного результату дії інституту екологічно сталого розвитку та витрат на його впровадження і функціонування. Обґрунтовано, що наявна інституційна система в Україні є неефективною з точки зору мети досягнення сталого розвитку, а неформальні інститути екологічно сталого розвитку наразі ще не сформовано.

6. Для обґрунтування доцільності прийняття інституційних рішень у сфері природокористування необхідно враховувати величину завданих та відвернутих економічних збитків, зумовлених прийняттям інституційного рішення. Зокрема при обґрунтуванні інституційного рішення з приводу зміни цільового призначення земельних ділянок зон зелених насаджень, необхідно оцінювати величину економічного збитку довіклію від зміни їх цільового призначення з урахуванням корегувальних коефіцієнтів, що враховують особливості місцезнаходження зони зелених насаджень. Запропонований підхід на прикладі м. Суми надав можливість диференціювати зони зелених насаджень за величиною потенційного збитку довіклію від їх переведення у території іншого призначення. Обґрунтовано, які зони потенційно можуть бути переведені у території іншого призначення за умови дотримання мінімальної норми озеленення міста і сплати компенсації у розмірі величини економічного збитку довіклію до спеціального фонду міського бюджету, а які зони обов'язково мають залишитися зонами зелених насаджень. Так, компенсація для зони зелених насаджень, що знаходиться на території рекреаційної зони, склала 7848875,74 грн/га; для зони зелених насаджень, що знаходиться на прибережній території водоймища, – 5886656,80 грн/га; для зони зелених насаджень, що знаходиться поблизу автостради, – 6867766,27 грн/га; для зони зелених насаджень, що знаходиться у «спальному» районі, – 6540729,78 грн/га; для зони зелених насаджень, що знаходиться поблизу виробничого комплексу I та II класів шкідливості, – 7848875,74 та 7521839,25 грн/га відповідно; для зони зелених насаджень поблизу залізничного вузла – 6867766,27 грн/га.

7. Виконане дослідження дає можливість визначити доцільність застосування певного інституційного механізму сталого розвитку на основі оцінки ефективності інститутів екологічно сталого розвитку, а також визначити доцільність прийняття інституційного рішення у сфері природокористування на основі принципів екологічно сталого розвитку. Матеріали дисертаційного дослідження можуть бути використані у роботі органів державної влади та місцевого самоврядування при обґрунтуванні пріоритетних напрямів політики, спрямованої на досягнення цілей екологічно сталого розвитку та при прийнятті інституційних рішень у сфері природокористування, зокрема рішення щодо зміни цільового призначення земельних ділянок зон зелених насаджень.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Розділи монографій

1. Костюченко Н.М. Ресурсозбереження в контексті сталого розвитку / Н.М. Костюченко // Ресурсозбереження та економічний розвиток України: формування механізмів переходу суб'єктів господарювання України до економічного розвитку на базі ресурсозберігаючих технологій: [монографія / за заг. ред. канд. екон. наук, доц. І.М. Сотник]. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. – С. 421-457.
2. Костюченко Н.М. Інституційні засади інвестиційної привабливості території на шляху до сталого розвитку / Н.М. Костюченко // Інвестиційне забезпечення соціально-економічного розвитку міста: монографія: у 2 т. – Том 1. Системний підхід до інвестиційного забезпечення соціально-економічного розвитку міста / [за заг. ред. д-ра екон. наук А.О. Єпіфанова і д-ра екон. наук Т.А. Васильєвої]. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – С. 242-253.

Статті у наукових фахових виданнях

3. Костюченко Н.М. Формування нового інституціонального механізму на шляху до стійкого розвитку як основи ефективного використання природних економічних ресурсів / Н.М. Костюченко // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. – (Економіка), Частина 1. – Випуск 4 (36). – Рівне: Вид-во Національного університету водного господарства та природокористування, 2006. – С. 93-102.
4. Костюченко Н.Н. Многонаправленість інституціональних змін на пути к устойчивому развитию / Н.Н. Костюченко // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. – Суми: Вид-во СумДУ, 2007. – № 1. – С. 94-102.
5. Костюченко Н.М. Особливості інституційного забезпечення збалансованого соціо-еколого-економічного розвитку країни / Н.М. Костюченко // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: Економічна. – Випуск № 35 (149). – Донецьк, ДонНТУ, 2008. – С. 36-47.
6. Костюченко Н.М. Етичний розвиток суспільства як чинник дієвості інституційного механізму сталого розвитку / М.К. Шапочка, Н.М. Костюченко // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. – Суми: Вид-во СумДУ, 2008. – №2. – Том 2. – С. 36-40. *Особистий внесок: встановлено взаємозв'язок між стадіями розвитку етичного мислення суспільства і рівнем розвиненості та ефективності інститутів сталого розвитку, запропоновано критерії розподілу територій та основні інструменти екологічного управління відповідно до зазначених рівнів.*
7. Костюченко Н.Н. К вопросу об оценке эффективности институтов устойчивого развития / Н.Н. Костюченко // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: Економічна. – Випуск 37-3 (156). – Донецьк, ДонНТУ, 2009. – С. 37-42.
8. Костюченко Н.М. Особливості формування інституційної моделі екологічно сталого розвитку: міжнародний аспект / Н.М. Костюченко, М.В. Брюханов, В.В.

Лапшин // Механізм регулювання економіки. – 2009. – № 3. – Том 2. – С. 150-156. *Особистий внесок: подане авторське визначення поняття «інститути сталого розвитку», на основі зарубіжного досвіду виявлено базові характеристики інституційної моделі екологічно сталого розвитку в умовах глобалізації.*

9. Костюченко Н.М. Економічне обґрунтування прийняття інституційних рішень у сфері природокористування / Н.М. Костюченко // Економіка: проблеми теорії та практики: Збірник наукових праць. – Випуск 258: в 4 т. – Том IV. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2009. – С. 948-955.

Статті в інших виданнях

10. Kostyuchenko Nadiya. The Role of Institutions in Economics on the Way to Sustainable Development / Nadiya Kostyuchenko, Dmytro Vikhrov // Papers of 8th Seminar of Postgraduate students, young scientists and researches “Environmental Economics, Policy and International Environmental Relations”. – The University of Economics, Prague, Czech Republic, 2006. – P. 205-218. *Особистий внесок: визначено роль інститутів у досягненні цілей екологічно сталого розвитку, запропоновано використання індикаторів сталого розвитку як критерію ефективності інститутів екологічно сталого розвитку.*
11. Kostyuchenko Nadiya. Estimated approach for effectiveness of sustainable development institutions / Nadiya Kostyuchenko, Tetyana Holets // Environmental Economics and management. Young scholars perspective / edited by Petr Sauer, Jana Shauerova. – Prague, 2009. – P. 174-184. *Особистий внесок: запропоновано методіку оцінки ефективності інститутів екологічно сталого розвитку, окреслено еколого-економічні інструменти вдосконалення інституційного середовища залежно від ступеня ефективності інститутів екологічно сталого розвитку.*

Матеріали наукових конференцій

12. Костюченко Н.Н. Институциональный фактор как необходимая составляющая устойчивого развития / Н.Н. Костюченко, Д.О. Смоленников // Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання: матеріали Шостої міжнар. наук. конф. студентів та молодих учених. - Частина 1. – Донецьк: ДонНУ, 2005. – С. 31-34. *Особистий внесок: визначено роль інституційного фактора у досягненні сталого розвитку та окреслено основні напрями створення інституційної бази екологічно сталого розвитку.*
13. Костюченко Н. Необхідність інституційних змін на шляху до сталого розвитку / Н. Костюченко // Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації: тези доповідей Третьої міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених, 23-24 лютого 2006 р. - Частина 2. – Тернопіль: Економічна думка, 2006. – С. 391-393.
14. Костюченко Н. Трансформація інституційної системи України на шляху до стійкого розвитку / Н.Костюченко // Институціональні перетворення в суспільстві: світовий досвід і українська реальність: матеріали Міжнар. наук.-

- практ. конф., 8-10 вересня 2006 р. / за заг. ред. А.А. Ткача. – Мелітополь: МІДМУ ГУ «ЗІДМУ», 2006. – С. 22-23.
15. Костюченко Н.М. Інституційний механізм сталого розвитку як основа національної політики / Н.М. Костюченко // Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації: тези доповідей Четвертої міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених, 22-23 лютого 2007 р. – Частина 2. – Тернопіль: Економічна думка, 2007. – С. 404-406.
 16. Костюченко Н.М. Корупція як інституційний бар'єр на шляху країни до сталого розвитку / Н.М. Костюченко // Екологічний менеджмент у загальній системі управління: тези ІХ щорічної Всеукр. наук. конф., 21-22 квітня 2009 р. – Суми: Вид-во СумДУ, 2009. – Частина 1. – С. 124-127.
 17. Костюченко Н.М. До питання класифікації інститутів сталого розвитку / Н.М. Костюченко // Екологічний менеджмент у загальній системі управління: тези VIII щорічної Всеукр. наук. конф., 22-23 квітня 2008 р. – Суми: Вид-во СумДУ, 2008. – С. 50-54.
 18. Kostyuchenko Nadiya. The institutional ecology principle and its role for understanding institutional system for sustainable development / Nadiya Kostyuchenko // Економіка для екології: матеріали XIII Міжнар. наук. конф., 3-7 травня 2007 р. - Суми: Вид-во СумДУ, 2007. – С. 83-85.
 19. Костюченко Н.Н. Определение качества институтов при формировании институциональной системы устойчивого развития / Н.Н. Костюченко // Господарський механізм екологічно збалансованого розвитку: тези доповідей Всеукр. наук. конф., 22-24 травня 2007 р. - Суми: Вид-во СумДУ, 2007. – С. 76-80.
 20. Костюченко Н.Н. Моделирование институционального механизма обеспечения устойчивого развития / Н.Н. Костюченко // Екологічний менеджмент у загальній системі управління: тези VII щорічної Всеукр. наук. конф., 24-25 квітня 2007 р. – Суми: Вид-во СумДУ, 2007. – С. 44-45.
 21. Костюченко Н.М. Інституційний механізм сталого розвитку як основа забезпечення збалансованого соціо-еколого-економічного розвитку / Н.М. Костюченко // Стратегія забезпечення сталого розвитку України: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 20 травня 2008 р. – [у трьох частинах]. - К.: РВПС України НАН України, 2008. – Частина 1. – С. 93-95.

АНОТАЦІЯ

Костюченко Н.М. Еколого-економічні основи формування інституційних механізмів сталого розвитку. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.06 – економіка природокористування та охорони навколишнього середовища, Сумський державний університет, Суми, 2010.

Дисертаційна робота присвячена вдосконаленню науково-методичних підходів до формування інституційних механізмів сталого розвитку в соціо-еколого-економічних системах на основі врахування еколого-економічних обмежень.

Проведено аналіз сучасного стану інституційного середовища в Україні, при цьому виявлено його невідповідність принципам екологічно сталого розвитку. Удосконалено методичні підходи до оцінки ефективності інститутів сталого розвитку, які на відміну від традиційних ураховують екологічні цілі і дають можливість застосовувати інструменти організаційно-економічного характеру для формування еколого-орієнтованої економічної політики з урахуванням рівня розвиненості та ефективності інститутів екологічно сталого розвитку. Виявлено особливості формування інституційних механізмів сталого розвитку залежно від рівня розвиненості та ефективності інститутів екологічно сталого розвитку. Розроблено науково-методичний підхід до обґрунтування інституційних рішень у сфері природокористування, що базується на врахуванні завданих та відвернених збитків довкіллю, зумовлених прийняттям інституційного рішення. Здійснено апробацію зазначеного підходу на прикладі обґрунтування інституційного рішення з приводу зміни цільового призначення зони зелених насаджень у м. Суми.

Ключові слова: екологічно сталий розвиток, інститут екологічно сталого розвитку, інституційний механізм сталого розвитку, інституційне рішення, економічний збиток довкіллю, зона зелених насаджень.

АННОТАЦИЯ

Костюченко Н.Н. Эколого-экономические основы формирования институциональных механизмов устойчивого развития. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.06 - экономика природопользования и охраны окружающей среды, Сумский государственный университет, Сумы, 2010.

В диссертационной работе проведен анализ современного состояния институциональной среды в Украине, при этом выявлено ее несоответствие принципам экологически устойчивого развития.

Исследованы прямые и обратные связи в системе «институты экологически устойчивого развития – институциональные механизмы устойчивого развития», которые проявляются во взаимной зависимости и взаимной обусловленности эффективного функционирования институциональных механизмов устойчивого развития с учетом эколого-экономических ограничений. А также выявлены особенности формирования институциональных механизмов устойчивого развития в зависимости от уровня развитости и эффективности институтов экологически устойчивого развития. Обоснованы критерии распределения территорий по уровню развитости и эффективности институтов экологически устойчивого развития.

В зависимости от уровня развитости и эффективности институтов экологически устойчивого развития, а также от особенностей формирования институциональных механизмов устойчивого развития предложено применять различные инструменты организационно-экономического характера для формирования эколого-ориентированной экономической политики.

Усовершенствован методический подход к оценке эффективности институтов устойчивого развития, который в отличие от традиционной согласованности социо-экономических целей дает возможность учесть также экологические цели путем сопоставления социо-эколого-экономического результата функционирования института экологически устойчивого развития и затрат на его внедрение и функционирование.

С целью более детального и обоснованного анализа эколого-экономических основ формирования институциональных механизмов устойчивого развития усовершенствовано определение категории «институты экологически устойчивого развития», «институциональный механизм устойчивого развития» и «институциональное решение в сфере природопользования», а также расширена классификация институтов экологически устойчивого развития с позиций таких классификационных признаков, как развитость и эффективность.

Разработан научно-методический подход к обоснованию институциональных решений в сфере природопользования на основе принципов экологически устойчивого развития, который базируется на учете предотвращенного экономического ущерба окружающей среде, связанного с принятием институционального решения.

В диссертации иллюстрируется применение предложенных научно-методических подходов на примере принятия институционального решения по поводу изменения целевого назначения земельных участков несельскохозяйственного назначения – зоны зеленых насаждений в г. Сумы. Для расчета экономического ущерба окружающей среде от изменения целевого назначения зоны зеленых насаждений автором было предложено использовать корректирующие коэффициенты, учитывающие особенности местоположения данного земельного участка несельскохозяйственного назначения. Полученные результаты свидетельствуют о необходимости формирования механизмов компенсации нанесенного экономического ущерба окружающей среде в результате принятия институционального решения об изменении целевого назначения зоны зеленых насаждений.

На основе анализа существующей институциональной среды разработаны предложения по согласованию региональной экологической и экономической политики с целью достижения экологически устойчивого развития социо-эколого-экономических систем.

Ключевые слова: экологически устойчивое развитие, институт экологически устойчивого развития, институциональный механизм устойчивого развития, институциональное решение, экономический ущерб окружающей среде, зона зеленых насаждений.

SUMMARY

Kostyuchenko N.M. The ecology-economic basis for the formation of the sustainable development institutional mechanisms. – Manuscript.

Thesis to gain a candidate degree in economic sciences by speciality 08.00.06 – Environmental Economics and Environmental Protection. – Sumy State University, Sumy, 2010.

The thesis is concerned with the improvement of scientific-methodological approaches for the formation of the sustainable development institutional mechanisms in socio-ecology-economic systems based on consideration of ecological and economic constraints. The analysis of the institutional environment nowadays condition in Ukraine was made, therewith its nonconformance with the ecological sustainable development was found. The methodological approaches for the estimation of the sustainable development institutions' efficiency were improved. The peculiarities for the formation of the sustainable development institutional mechanisms according to the development and efficiency level of ecologically sustainable development institutions were defined. The scientific-methodological approach for the grounding of institutional decisions in natural resources use was developed that is based on consideration of the prevented economical damage to the environment concerned the institutional decision-making. The mentioned approach's approbation was made as a case study of institutional decision concerning the change of the zone's of greenery purpose in Sumy.

Key words: a sustainable development, an ecologically sustainable development institution, a sustainable development institutional mechanism, an institutional decision, an economic damage to the environment, the zone of greenery.

Підписано до друку
Обл.-вид. арк. 0,9.
Ум. друк. арк. 1,1.

Формат 60х90/16.
Тираж 100 пр.
Замовлення №

Папір ксерокс.
Гарнітура Times New Roman Cyt.
Друк офс.

Видавництво СумДУ при Сумському державному університеті
40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2.

Свідоцтво про внесення видавничої справи до Державного реєстру ДК № 3062 від 17.12.2007 р.

Надруковано у друкарні СумДУ

40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2.